

Михайло ПУШКАР,

аспірант кафедри фінансового контролю та аудиту,
Західноукраїнський національного університету,
вул. Львівська 11а, м. Тернопіль, Україна, 46020,
e-mail: m.r.pushkar@wunu.edu.ua
ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0382-2977

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ У РОЗВИТКУ ОБЛІКОВОЇ НАУКИ

Пушкар М. Концепція інформаційного поля у розвитку облікової науки. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 1. С. 143–156. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.143>

Pushkar, M. The concept of the information field in the development of accounting science. *Visnyk ekonomiky – Herald of Economics*. 2022, 1, 143–156. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.143>

Анотація

Вступ. Відповідно до теорії наукових революцій Т. Куна, в сучасному обліковому нормативному знанні відбуваються тенденції, які призводять до нагромадження протиріч між досягненнями інформаційних наук та недосконалою практикою отримання інформаційних ресурсів для бізнесу. Це свідчить про необхідність розробки нової парадигми обліку для потреб постіндустріального суспільства.

Мета дослідження полягає у розробці нової концепції облікової науки, в якій центральне місце має належати теоретичному базису, сформованому на основі законів філософії, соціології, теорії інформації, теорії управління, психології, теорії систем, розширенню методів збору й обробки фактів господарської діяльності для отримання інформації про минуле, сучасне, майбутнє положення підприємства в швидко змінюваному середовищі та адаптації до змін, що сприяє його довготривалому існуванню.

Методи дослідження. У статті використано не лише ті методи, які традиційно властиві для обліку, а й ті, що запозичені з інших наук з метою розширення методологічного апарату досліджень облікових проблем – закони діалектики, логіки, історичний та системний методи, аналіз, синтез тощо. Вибір методів передбачає створення концепції управлінського обліку на основі розкриття категорії «інформаційного поля» підприємства, що сприяє розумінню працівниками системи менеджменту, якої додаткової інформації вони потребують для управління і може генерувати для них облікова інформаційна служба.

Результати роботи автора присвячені проблемі розробки структури концепції управлінського обліку, оскільки сучасні публікації з цієї проблеми ґрунтуються на особистих суб'єктивних уявленнях про моделі управлінського обліку. Крім загальних сентенцій щодо організації й методики ведення обліку витрат і доходів за структурними підрозділами підприємства (центрами витрат), відповідальних осіб (місць чи сфер відповідальності), окремих видів продукції та методів калькулювання, ніяких теоретичних узагальнень такі публікації не наводять.

Настав час розробити (хоча би у першому варіанті) концептуальні основи управлінського обліку, враховуючи типову структуру інформаційного поля, яке можна адаптувати до індивідуальних потреб конкретних підприємств.

Перспективи подальших досліджень проблем управлінського обліку пов'язані з визначенням його меж та методів регламентації в середині підприємства. Цей облік не варто наділяти прогностичною функцією, яку виконує стратегічний облік у системі контролінгу. Його роль скромніша – обслуговування інформаційних потреб менеджерів операційного рівня управління в режимі реального часу.

Ключові слова: облік, управління, управлінський облік, інформація, інформаційне поле, облікова наука.

Формули: 1, рис.: 0, табл.: 0, бібл. 23.

Mikhail PUSHKAR,

graduate student of the Department
of Financial Control and Audit,
Western Ukrainian National University,
11a Lvivska street, Ternopil, 46020, Ukraine,
e-mail: m.r.pushkar@wunu.edu.ua

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0382-2977 CONCEPT OF THE INFORMATION FIELD IN THE DEVELOPMENT OF ACCOUNTING SCIENCE

Abstract

Introduction. According to T. Kuhn's theory of scientific revolutions, there are tendencies in modern accounting normative knowledge that lead to the accumulation of contradictions between the achievements of information sciences and imperfect practice of obtaining information resources for business. This indicates the need to develop a new accounting paradigm for the needs of post-industrial society.

Goal is to develop a new concept of accounting science, in which the central place should belong to the theoretical basis formed on the basis of laws of philosophy, sociology, information theory, management theory, psychology, systems theory, expanding methods of collecting and processing business facts past, present, future position of the enterprise in a rapidly changing environment and adaptation to change, which contributes to its long-term existence.

Research methods. The article uses not only those methods that are traditionally inherent in accounting, but also those borrowed from other sciences in order to expand the methodological apparatus of research accounting problems - the laws of dialectics, logic, historical and systematic methods, analysis, synthesis and more. The choice of methods

involves the creation of the concept of management accounting based on the disclosure of the category of «information field» of the enterprise, which helps employees understand the management system, what additional information they need to manage and can generate for them accounting information service.

The results of the author's work are devoted to the problem of developing the structure of the concept of management accounting, as modern publications on this issue, in fact, are based on personal subjective ideas about management accounting models. Unfortunately, apart from general maxims regarding the organization and methods of accounting for costs and revenues in terms of structural units of the enterprise (cost centers), responsible persons (places or areas of responsibility), certain products and calculation methods, such publications do not provide any theoretical generalizations.

It is time to develop, at least in the first version, the conceptual foundations of management accounting, given the typical structure of the information field, which can be adapted to the individual needs of specific enterprises.

Perspectives for further research on the problems of management accounting are related to the definition of its boundaries and methods of regulation within the enterprise. This accounting should not be endowed with the prognostic function performed by strategic accounting in the controlling system. Its role is more modest - serving the information needs of managers of the operational level of management in real time.

Keywords: *accounting, management, management accounting, information, information field, accounting science.*

Formulas: 1, **Fig .:** 0, **Tabl.:** 0, **Bibl.** 23.

JEL Classification: M 41

Постановка проблеми. Наука (у високому значенні цього слова) в процесі розвитку завжди ґрунтується на дії загальних законів філософії, логіки, психології, соціології з урахуванням принципів історизму, системності, а її метою є пошук істинного знання. Істина у філософському значенні – це проблема і мета пізнання, які можна виразити формулою:

$$\Phi i = I+P (П+Л+Д), \quad (1)$$

де Φi – філософська істина;

I – інтуїція, що генерує ідеї, сутності, субстанції, категорії у пошуках істини;

P – раціональність, що ґрунтується на законах понять ($П$), логіки ($Л$), дискурсивності ($Д$).

Наукова істина виражається такою самою формулою, але замість інтуїції використовується емпірична інформація, а інтуїція може доповнювати емпіричні дані [1, с. 58].

У пошуках істини в обліковому знанні важливим елементом є еволюційний критерій (історія виникнення і розвитку), але він не завжди характеризується єдністю розуміння для всіх і на всі часи через відмінності інтересів людей, їхнього досвіду, мети виживання, невідповідності пізнавального апарату людини навколишній дійсності тощо.

В актах мислення і сприйняття реальної дійсності науковця інформація зливається в єдине ціле: досвід минулого, особливості мислення та віра в пошук істини.

Переважає більшість наукового облікового співтовариства, як правило, не послуговується філософією та не відрізняється особливою прихильністю до пошуку революційних зрушень у розвитку теорії облікової науки, приймаючи за абсолютну істину канони вчення Луки Пачолі [2], які на емпіричному рівні пізнання описують методикку збору фактів та їх обробку на основі єдиного методу відображення отриманих даних за допомогою подвійного запису в облікових рахунках.

Чомусь ця наука не отримала назви в період її зародження, тому лише у період пізнього середньовіччя німці назвали це вчення «бухгалтерським обліком» в честь першого клерка Штехера, що здійснював облік на австрійській митниці, якого імператор Максиміліан у своєму указі назвав (Buchhaltung) – книговодом.

У Російській імперії це вчення отримало назву «рахунковедення» (назва характерна для французьких науковців XVII ст., коли вперше використав цю назву М. де ла Порт в 1673 р.), а з початку 30-х років XX ст. – «бухгалтерський облік» [3, с. 84].

За сутністю такі назви алогічні, вони лише частково відображають зовнішнє явище, історично пов'язане з веденням книг, що навіть найменшою мірою не розкриває глибинної сутності обліку – тієї субстанції, яка відтворює у книгах реальні події господарської діяльності мовою цифр.

Вчення про облік як феномен загальної людської діяльності безпосередньо пов'язують з процесами спостереження і вимірювання різних характеристик поведінки функціональних об'єктів реального світу в просторі й часі. Загальне знання про облік фактично до цього часу не оформлене в особливий предмет дослідження і не має наукової назви.

Відсутність наукової назви обліку призвела до консервування його архаїчного змісту, який перешкоджає подальшому розвитку науки, що генерує інформаційні ресурси для управління бізнесом.

Облік має за мету відстежувати кількісні характеристики, які дають змогу фіксувати зміни, тенденції та закономірності функціонування окремих об'єктів природи, суспільства й мислення людини у просторі й часі та визначити траєкторію їхнього розвитку на перспективу.

Без такої економічної категорії, як облік, не може існувати цивілізація, держава, суспільні інституції, сім'я, оскільки завдяки йому організовується, упорядковується, функціонує, спрямовується на досягнення мети різноманітна спільна діяльність людей, зокрема економіка країни.

Визначення суб'єктом усвідомленої мети функціонування облікових систем різного призначення (від об'єктів космосу, кількості запасів корисних копалин, кількості живих організмів рослинного і тваринного царства, запасів і розподілу на планеті питної води, чисельності населення в країнах світу, виробництва продукції у вартісному і фізичному вимірах і до отримання інформації про діяльність бізнесу окремого підприємства) дає можливість людям адаптуватися до зовнішнього середовища, раціонально використовувати природні ресурси й управляти процесами виробництва і споживання на основі отриманих та очікуваних результатів функціонування будь-якого об'єкта (системи).

Отже, необхідно переосмислити вчення про облік – вияснити його філософські та соціальні основи, мету, завдання, структуру науки, ідеї, категорії, поняття, проблеми,

вплив на практику інформаційної сфери та інші аспекти. Однією із принципових змін структури теорії обліку є категорія «інформаційне поле» бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес пізнання загальної облікової сфери вказує на відсутність для її функціонування та розвитку сформованої теоретичної основи, тому проблеми отримання інформаційних ресурсів для бізнесу вирішуються лише на емпіричному рівні за розробленою методикою XV ст.

Відсутність всезагальної теорії обліку призвела до того, що під терміном «облік» розуміли лише один з численних інваріантів облікового знання – емпіричну практику так званого, «бухгалтерського обліку», який здійснює спостереження та вимірювання фактів господарської діяльності на основі стандартних процедур обробки даних і складання звітності про фінансову діяльність економічних агентів суспільства.

Оголосивши метою й результатом облікового знання техніку ведення «бухгалтерського обліку» середньовічного зразка, науковці, як їм здавалося, досягли абсолютної істини, на цьому більшість обліковців завершили пошуки істини.

Проте абсолютних істин у науці не буває, тому пошук істини як постійний процес надалі розвивається тільки завдяки меншості дослідників, які розуміють, що істинне пізнання – це виявлення, прояснення, свідоме відкриття індивідуальної істини.

Людина має докласти вольових зусиль, згідно із Саприкіним В. М. і Мельник Е. Г., для пошуку істини в пізнанні та мати мужність слідувати за нею. Хто живе за наказом або намагається робити все так, як інші, не живе за істиною. Його істина поступово занепадає, оскільки не має виходу до свіжого повітря світу [1, с. 49]

«Бухгалтерський облік» характеризується надвисоким рівнем консервативності, негнучкості, стереотипності та індиферентності до потреб управління щодо підготовки своєчасної інформації про явища і процеси у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства й факторів впливу на бізнес-процеси господарської діяльності у реальному часі.

Якщо запитати у фахівця з обліку, яка субстанція є основою облікового процесу, то найбільш ймовірно, що відповіді не буде, оскільки за обліковим стандартом вона не названа, а метою обліку оголошено складання фінансової звітності [4, с. 14]. Слово «інформація», очевидно, не існує для бухгалтерів, а стандартна фінансова звітність – це їх «священна корова», крім якої нічого і нікого немає. Таке ортодоксальне ставлення більшості науковців до обліку не дає їм можливості зосередитися на пошуку істинного знання.

Виняток з великої когорти прихильників ортодоксального вчення про так званий «бухгалтерський облік» становить лише незначна кількість науковців, які досліджували проблеми розробки нової парадигми облікової науки.

Треба віддати належне шанування Я. В. Соколову [5], В. Ф. Палію [6], М. Ю. Медведєву [7], М. С. Пушкарю [8], Л. В. Нападовській [9], В. М. Жуку [10], Н. М. Малюзі [11], С. Ф. Голову [12], З.-М. В. Задорожному [13], В. З. Семанюк [14], Р. Ф. Бруханському [15], П. О. Куцику [16], С. Ф. Легенчуку [17] та іншим дослідникам, які зробили суттєвий внесок у розвиток теорії обліку, історії та еволюції обліку, становлення управлінського обліку в Україні, формування нової парадигми обліку, інтегрованої системи обліку, ідеального та креативного обліку та інші аспекти облікового знання.

Водночас поза увагою облікового співтовариства залишаються важливі напрями науки (розробка нового сучасного підручника з теорії обліку, який би відповідав вимогам високої науки, розробка загальної теорії управлінського та стратегічного обліку, структура інформаційних ресурсів для бізнесу, удосконалення мови обліку, введення нових категорій, понять, способів доведення істинності знання та ін.).

Постановка завдання. Автор статті порушує проблему поглиблення теорії управлінського обліку за рахунок уведення нового поняття «інформаційне поле», одним із дослідників якого є П'єр Бурдьє (1930–2002) – французький соціолог і філософ, який обґрунтував центральну теоретичну ідею щодо існування в суспільстві таких категорій, як «соціальний простір», «поле», «культурний і соціальний капітал» та інші [18].

Вклад основного матеріалу дослідження. Вчення про «інформаційні поля» в галузі суспільних наук, у тому числі в теорії обліку, поки що не знайшло застосування, незважаючи на його революційний вплив на структуру інформаційної системи підприємства.

«Інформаційне поле» – це соціальна категорія, сукупність відносин людей у суспільстві чи бізнесі. Ці відносини не є аморфною і однорідною масою, а мають певну структуру, що відображена в концепті «поле», у відносно замкнутій та автономній підсистемі соціальних відносин, що функціонують незалежно від зовнішніх примусів.

У відносно незалежному просторі підприємства «полем» називають місце, у якому різні сили утворюють мережу відносин щодо об'єктивних подій соціальних суб'єктів бізнесу, які є незалежно від їх індивідуальної свідомості та волі. У суспільстві та бізнесі існує множина полів (економічне, соціальне, релігійне, політичне, культурне тощо), які мають власну структуру.

Поле – це арена змагань індивідів або їх груп за поліпшення своїх позицій, за досягнення привілейованого місця в соціумі. Відповідно, найбільшою потужністю наділене те поле чи той агент, що володіє ресурсами, які можна інвестувати в економічну гру з метою отримання прибутку [18].

На обліковому інформаційному полі використовуються різні види ресурсів, які перетворюються у капітал – економічний, культурний, соціальний, технічний, технологічний, інформаційний, інтелектуальний.

Найважливішою характеристикою для розуміння концепції Бурдьє, зокрема теорії полів, є принцип відносності. Поля – це форма взаємодії агентів за час їх перебування у полі, чий позиції в цьому полі потрібно розглядати тільки у взаємних відносинах.

Поле – це структурований соціальний простір, який охоплює поле сил і поле боротьби за зміну чи збереження цього поля. Найстійкіше таке поле, що має найбільш розгалужену структуру, а елементи структури суттєво відрізняються між собою [18].

Прогрес у розвитку підприємства, як і суспільства загалом, виявляється у постійному зростанні соціального благополуччя працівників, тому поняття соціального багатовимірного простору структурується на основі розподілу різних видів капіталу (економічного, культурного, символічного), що виступають як інструменти та цілі боротьби між агентами всередині простору.

«Соціальний капітал» – поняття, яке ввів Бурдьє у статті 1983 р. «Форми капіталу» для позначення соціальних зв'язків, які можуть бути ресурсом отримання вигод.

Соціальний капітал є продуктом суспільного виробництва, матеріальної і класової практики, засобом досягнення групової солідарності.

П. Бурдье використовує капітал як простий спосіб вимірювання соціальної конкуренції і влади в суспільстві. У такому розумінні соціальний капітал – це не тільки і не стільки причина економічних вигод, скільки вияв соціально-економічних умов та обставин, він є груповим ресурсом і не може бути визначений на індивідуальному рівні. Зв'язки між економічним розвитком суспільства і розміром сукупного соціального капіталу опосередковані політичним ладом, релігійними традиціями, домінуючими цінностями.

Соціальний капітал залежить від кількох складових:

- економічного (володіння матеріальними благами, які допомагають зайняти чільне місце в полі – гроші, а також і будь-який товар у широкому розумінні цього слова);
- культурного – освіта (загальна, професійна, спеціальна) і відповідний диплом, а також той культурний рівень індивіда, який йому дістався у спадок від його родини і засвоєний у процесі соціалізації;
- символічного – авторитет, влада в економічному полі.

Економічний і культурний капітал є джерелами влади для тих, хто ними володіє персонально, що дає агенту владу над тими, у кого цього капіталу менше або хто його позбавлений.

До недавнього часу поняття «інформаційне поле» в теорії обліку було невідоме і його не застосовували у практичній діяльності, що свідчить про низький рівень методології пізнання проблематики інформаційного середовища обліковцями, нерозуміння ролі й можливостей інформаційних ресурсів та обмеженість вимірювального апарату облікової науки, яка претендує на роль постачальника інформації для управління бізнесом.

Інтерпретуючи інформаційне поле підприємства в термінах того вчення, яке розвивав П. Бурдье, варто звернути увагу на те, що поле є ареною боротьби різних сил за домінуюче положення на ньому. В цьому аспекті варто розглядати інформаційне поле обліку як структурований соціальний простір підприємства, на якому відбувається боротьба за зміну чи збереження структури інформації для бізнесу між силами зацікавлених агентів.

Збереження інформаційного поля вимагають сили облікового апарату, а зміни – менеджменту підприємства. Боротьба між цими силами ведеться за найстійкіше поле, яке повинно мати найбільш розгалужену структуру, а елементи структури мають суттєво відрізнитися між собою. Якщо бухгалтери під найстійкішим інформаційним полем розуміють лише обсяг інформаційних ресурсів фінансового обліку, то менеджери – таке поле, яке дає інформацію про минулі події, сучасні та майбутні події в реальному часі, що вимагає розгалуженої облікової системи, яка складається з трьох підсистем – фінансової, управлінської і стратегічної [8].

Боротьба між агентами облікової й управлінської систем почала розгортатися понад 100 років тому, коли Г. Емерсон у 1911 р. в книзі «Дванадцять принципів продуктивності» [19, с. 94–113; 176– 185] виокремив шостий принцип – «швидкий, надійний, повний, точний і постійний облік», піддавши нищівній критиці бухгалтерів за надто обмежене коло показників про діяльність підприємства, на основі яких

неможливо розрахувати ефективність витрат виробництва, а підприємець П. Дюпон ще в 1903 р. запропонував новий метод інтерпретації даних балансу в знаменитій «піраміді Дюпона», яка стала оригінальним і дієвим методом аналізу факторів підвищення норми прибутку [20, с. 89].

У цей самий період прогресивні науковці в галузі обліку розробили нові методи отримання інформації про формування собівартості та запропонували елементи управлінського обліку.

На інтуїтивному рівні свідомості чимало вчених розуміли цінність інформації для контролю за ефективністю роботи підприємства, проте більшість бухгалтерів не розвивали так звані «Основи бухгалтерського обліку», які взагалі не розглядають ніяких абстрактних чи реальних понять, що розкривають сутність інформації в суспільстві та економіці – її загальних властивостей, методології отримання даних, класифікації, методів обробки, ефективності використання та інших аспектів інформаційної сфери, без чого неможливо зрозуміти не лише майбутнє системи обліку, а й роль інформації в сучасній економіці підприємства.

Хоча бухгалтери проголосили немало декларацій про те, що облік дає інформацію для ухвалення рішень, але це не зовсім відповідає істині, оскільки така інформація стосується лише фінансового становища підприємства на певну дату (раз на місяць чи квартал), тому для менеджерів такий облік практично не дає ніяких повідомлень в реальному часі.

Основний недолік традиційного обліку полягає в тому, що переважна більшість операцій здійснюється лише в одному інваріанті – фінансовому обліку, що має для нього негативні наслідки, оскільки немає нічого більш небезпечного, ніж подібність, яка розчиняє все у тотожності.

Відсутність наукової теорії обліку, яка пояснювала би проблеми інформаційної сфери, є підставою для скептицизму з боку представників інших наук щодо віднесення цієї галузі знань до розряду наукових.

Серед абстрактних категорій вищого рангу в теорії пізнання облікової науки є «інформаційне поле» та його синонім «середовище» підприємства. Інформаційне поле можна уявити як символ відкритого простору, на якому відбуваються факти господарської діяльності внаслідок взаємодії економічних агентів (кадрового складу) підприємства у часовому та просторовому вимірах. Це поле виражає відношення між іншими полями, які існують автономно і є відносно незалежними, але водночас вони впливають один на іншого. Агенти інформаційного поля впливають на співвідношення сил, структуру поля, вони її конструюють, винаходять, уявляють собі тощо. Не звертаючи уваги на вимушені дії з боку сил, які присутні на цьому полі та впливають на нього в необхідних напрямках, агенти завжди мають деякий запас свободи.

Агенти можуть впливати один на одного або конкурувати між собою, формуючи відношення, риторику, поведінку і стратегію. Чим більша автономія поля, тим більше подій на ньому може пояснити логіка поля. В інформаційному полі діють внутрішні і зовнішні сили, які формують основу поля – практичні схеми, що сприяють упорядкуванню світу інформації.

Інформаційне поле обліку охоплює не лише економічних агентів, а й безліч різноманітних речей, явищ і процесів, між якими існують взаємовідношення,

взаємозв'язки і відбуваються постійні зміни внаслідок діяльності людей. Поле характеризується такими атрибутами, як холізм (цілісність) і структура (множина окремих елементів цілісності), що обмежуються унікальним простором кожного конкретного підприємства.

Залучення у науковий оборот поняття інформаційного поля та його структури сприяє розумінню науковцями в галузі облікової науки всієї складності середовища підприємства та необхідності розробки наукового підходу до проектування інформаційної системи, здатної задовольнити запити менеджменту підприємства.

Сутність системи обліку полягає у структуруванні інформаційних ресурсів та розширенні обсягів інформації для ефективного управління бізнесом, водночас представники старої облікової школи переважно зосереджували увагу тільки на процедурі збору даних та стандартних методах їхньої обробки.

З філософської точки зору така теорія і практика виглядають алогічними тому, що сутність обліку (як зміст інтелектуальної системи, яка полягає в отриманні різноманітних інформаційних ресурсів для різних категорій користувачів у середині підприємства і за його межами), бухгалтери підпорядкували явищу (процедурі збору стереотипних даних та їх обробки за стандартними алгоритмами).

До цього часу облікова наука не визначала ту субстанцію, заради якої створювали на підприємствах спеціалізовану службу під назвою «бухгалтерія». В результаті діяльності бухгалтерів ця субстанція називається інформацією і вона виходить за вузькі межі тлумачення її бухгалтерами, які ідентифікують інформацію, як набір фінансової, податкової та статистичної звітності. Проте зафіксовані економічні показники у такій звітності відображають лише вершину айсберга – фінансовий стан підприємства, а під водою залишається основна його частина у вигляді різноманітної операційної інформації про факти господарської діяльності – здійснення поточної роботи з виробництва і збуту продукції на ринку.

Основний масив інформації на підприємстві складається не стільки з формалізованої інформації фінансового обліку, скільки з неформалізованої, яка циркулює серед працівників системи менеджменту. Неформалізована інформація становить в рази більший обсяг від формалізованої, яку дає облікова система для менеджерів. Без неформалізованої інформації не могли би відбуватися бізнес-процеси та функціонування підприємства. Менеджери вимушені самостійно отримувати неформалізовані повідомлення у процесі міжособового спілкування в межах інформаційного поля підприємства, оминаючи формалізовану систему обліку.

Інформаційне поле обліку становить частину загального інформаційного простору в межах підприємницької одиниці, де відбувається оборот інформаційних фактів (даних, повідомлень про події з об'єктами, що виникають внаслідок діяльності бізнесу). Факти породжуються у процесі взаємодії персоналу з приводу здійснення ним фінансової та господарської діяльності, що обумовлює необхідність інформаційного обміну між економічними агентами в межах інформаційного поля підприємства.

Персонал осмислює факти залежно від рівня розвитку інформаційної культури та інтелектуального капіталу, факти збирають з урахуванням психологічних установок людей на інформаційні запити, їх здатності оцінити свої потреби в інформаційних

ресурсах, упорядкувати потоки даних та перетворити їх на інформацію для користувачів.

Як будь-який термін теорії, «інформаційне поле» обліку має особливий зміст, сутність та структуру – це та сфера простору підприємства, на якому завжди відбуваються відносини між елементами множини [18, с. 63–73].

Відносини між елементами множини можуть бути слабкими (виражають нетривкі відношення) в часі та просторі та сильними (виражають стійкі відношення), а також внутрішніми та зовнішніми, що залежать або не залежать від персоналу.

Відношення поділяють на унітарні (описують деяку властивість елементів), бінарні (описують взаємозв'язки між елементами множини) і N-арні (описують просторове розташування об'єктів).

Простір підприємства характеризується N-арними відношеннями, серед яких особлива роль належить відношенням порядку, які характеризують систему обліку, як об'єкт, і задають порядок його елементів.

Інформаційне поле в системі обліку виражає навколишнє середовище бізнесу як безперервну величину, що характеризує його просторово-часові властивості. Термін «поле» вимагає подолання в обліку ефекту інертності, рутинності, прихильності, яка проявляється в тому, що люди, добре адаптовані до минулих реалій, починають діяти хаотично за нових реалій, не помічаючи, що минулих умов більше немає. Вигоди поля полягають у розширенні знань про дію факторів виробництва, фінансів, ринку, інновацій та інших, які фіксує система обліку [21].

Для функціонування поля потрібна не лише формальна активність персоналу, а й бажання діяти за правилами поля, визнавши їх та діяти за ними.

Поле постає перед агентами (персоналом) як існуюче, задане, а практика може його відтворити та перетворити.

Правила поля вимагають раціональності з боку персоналу, який збирає та обробляє факти перетворюючи їх в інформацію (вибір мети, завдань, засобів, досягнень та спонтанної орієнтації (оцінки дій конкурентів).

Оскільки система обліку за своєю сутністю є наукою інформаційною, то її дослідження стають актуальними як інструмент моделювання та пізнання закономірностей функціонування підприємства. Інформаційне поле дає можливість досягти інформованості орієнтуючись на мету отримання інформації про початковий і фінальний стан об'єктів.

Рівень інформованості визначають відношенням отриманої інформації про об'єкт до потенційно можливої. Проблема інформованості є похідною від антропоцентричного аспекту дослідження інформаційного поля, що означає вплив людей на формування моделі інформаційного об'єкта.

Такий вплив залежить від зрілості наукової теорії, технічних засобів, методів обробки даних, тому людина не може вивчити все інформаційне поле, а зосереджується на доступній для неї частині – штучно створеній копії інформаційного простору, який вивчають всіма засобами, інструментами, методами і моделями збору й обробки даних та інтерпретацією інформації відповідно до навичок, точки зору, ерудиції користувача тощо.

Інформаційне поле допомагає позбутися методологічних обмежень апарату облікової науки, який призводить до хибних висновків у процесі інтерпретації характеристик об'єктів, породжуючи невизначеність та асиметрію інформації.

Складність структури інформаційного поля визначає складність системи управління та облікової системи, а ефективність функціонування бізнесу залежить від рівня узгодженості між цими системами, на що вказував визнаний авторитет у галузі менеджменту Пітер Друкер [22, с. 57–69].

На середніх та великих підприємствах системи управління й обліку мають складну структуру, в якій виокремлюють підсистеми.

Кожна з підсистем у загальній системі обліку має свої специфічні завдання з обслуговування менеджерів нижчого, середнього чи вищого ієрархічних рівнів, тому для практичного використання відбираються ті чи інші факти на інформаційному полі підприємства різними методами збору й обробки, щоб дати необхідну інформацію з урахуванням запитів менеджерів кожного з рівнів.

Для кожного виду обліку слід розробляти свою індивідуальну модель – цілеспрямоване, формалізоване відображення суттєвих характеристик і відношень інформаційних об'єктів на інформаційному полі підприємства, враховуючи можливість збору даних та ідентифікації параметрів моделі.

Модель охоплює: набір параметрів, правил проектування, зміни у часі, використання моделі, відношення та зв'язки інформаційних об'єктів тощо.

Під впливом активності людей у процесі їхньої практичної діяльності інформаційне поле постійно змінюється. Саме активність людей стає джерелом подій (фактів), які генерують масив усвідомлених повідомлень про позитивні чи негативні зміни в інформаційному полі.

До елементів інформаційного поля належать:

- мислення людей та генерування ними ідей;
- комунікації агентів виробничого процесу;
- взаємовідносини людей з природою і суспільством;
- надзвичайні події (стихійні лиха, техногенні катастрофи, аварії тощо);
- інші фактори впливу на діяльність підприємства (агенти поля, події, факти);
- зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства;
- джерела, що породжують факти (речі, процеси, явища, відношення, зв'язки між ними);
- матеріальні, трудові, енергетичні та фінансові ресурси;
- техніка, технологія, організація трудових процесів;
- управління процесами технології, логістики, виробництва і збуту;
- навчання персоналу і використання науково – технічних досягнень;
- інновації, наука, інформація та інші.

Інформаційне поле складається із штучно створеного та природного компонентів, які мають різновекторний вплив на діяльність, що вимагає різносторонньої інформації у справі обрання найбільш оптимального варіанту розвитку підприємства.

Пізнання закономірностей розвитку інформаційного поля здійснюється не лише на основі тих методів збору й обробки даних, які використовує та чи інша наука, а й методів, запозичених з інших наук. Розвиток наукового пізнання й техніки сприяють

появі нових методів отримання інформації, що позитивно позначається на розвитку практичної діяльності бізнесу.

Висновки. Якщо до кінця XIX ст. парадигма обліку базувалася тільки на подвійному записі фактів господарської діяльності у системі рахунків, які характеризують обороти і сальдо окремих видів майна і джерел його походження, то з початку XX ст. почалася криза облікової парадигми, яка зумовлена підвищеними вимогами до отримання інформації з боку менеджменту.

Ускладнення бізнес-середовища примушувало керівників великих і середніх підприємств отримувати та аналізувати все більший масив інформації про внутрішні та зовнішні фактори розвитку бізнесу, оскільки традиційний облік не міг її дати для потреб менеджерів через свою обмежену методологію обробки даних.

Як зазначав В. Ф. Палій, сама сутнісна характеристика бухгалтерського обліку вже не відповідає потребам постіндустріальної економіки, тому її необхідно розробляти для того, щоб отримати можливість змінити вектор розвитку бухгалтерської практики, привести облікову практику відповідно до об'єктивних умов розвитку економіки [6].

Отже, у подальших дослідженнях увагу потрібно звернути на інформаційне поле як багатооб'єктне оточення підприємства, що має суттєві ознаки – сукупність інформаційних одиниць та конструкцій, які узагальнюються людьми у процесах і моделях практичної діяльності бізнесу.

Інформацію для бізнесу потрібно створювати на основі певного обсягу фактів про функціонування об'єктів господарської діяльності, які знаходяться в інформаційному полі, що передбачає процес вивчення цього поля та застосування нових методів збору даних з метою їх перетворення на інформацію для менеджерів.

Перспективи подальших досліджень проблем управлінського обліку пов'язані з визначенням його меж та методів регламентації в середині підприємства. Цей облік не варто наділяти прогностичною функцією, яку виконує стратегічний облік в системі контролінгу. Його роль скромніша – обслуговування інформаційних потреб менеджерів операційного рівня управління в режимі реального часу.

Література

1. Горелов А. А. Истина и смысл. Москва : ИФ РАН, 2010. 147 с.
2. Пачоли Лука. Трактат о счетах и записях; под ред. Я. В. Соколова. Москва : Финансы и статистика, 2001. 368 с.
3. Соколов Я. В. История развития бухгалтерского учета. Москва : Финансы и статистика, 1985. 367 с.
4. Пушкар М. С. Національні стандарти бухгалтерського обліку України. Тернопіль : Лілея, 2000. 100 с.
5. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учёта. Москва : Финансы и статистика, 2000. 495 с.
6. Палій В. Ф. Теория бухгалтерского учёта: современные проблемы. Москва : Бухгалтерский учёт, 2007. 59 с.
7. Медведёв М. Ю. Экаунтология: компьютерный учёт вместо бухгалтерского. М.: ДМК-Пресс, 2012. 199 с.
8. Пушкар М. С., Чумаченко М. Г. Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація: монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2011. 336 с.

-
9. Нападовська Л. В. Управлінський облік: моногр. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. 356 с.
 10. Жук В. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки; монографія. Київ : ННЦІАЕ, 2009. 648 с.
 11. Малюга Н. М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія, методологія, перспективи розвитку: моногр. Житомир : ЖДТУ, 2005. 548 с.
 12. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку : моногр. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 522 с.
 13. Задорожний З.-М. В. Внутрішньогосподарський облік у будівництві. Тернопіль : Економічна думка, 2006. 336 с.
 14. Семанюк В. З. Інформаційна теорія обліку в постіндустріальному суспільстві: моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 392 с.
 15. Бруханський Р. Ф. Облік та аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємництва : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 384 с.
 16. Куцик П. О. Концепція уніфікованої системи обліку і звітності в корпоративному управлінні : моногр. Львів : ЛТЕУ, 2017. 408 с.
 17. Легенчук С. Ф. Теорія і методологія бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки: моногр. Житомир: ЖДТУ, 2010. 652 с.
 18. Бурдые Пьер. Социальное пространство: поля практики. Сост. и общ. ред., пер. с фр. и послесл. Н. А. Шматко. Ч. 1. Санкт-Петербург : Алетейя, 2007. 507 с.
 19. Emerson H. (1912). The Twelve Principles of Efficiency. New York, The Engineering Magazine.
 20. Эдвинссон Лейф. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях. Москва : ИНФРА-М, 2005. 248 с.
 21. Пушкар М.С., Пушкар М.Р. Інформаційні ресурси для бізнесу: формування та використання : моногр. Тернопіль : Карт-бланш, 2021. 206 с.
 22. Drucker P., (2002). [Managing the Next Society] New York: Truman Talley Books/ St. Martin's Press.

References

1. Gorelov, A. A. (2010). Istina i smysl [Truth and meaning]. M.: IF RAN. 147 p. [in Russian].
2. Pacioli, L. (2001). Traktat o schetah i zapisyah [Treatise on Accounts and Records]. M.: Finance and statistics. 368 p. [in Russian].
3. Sokolov, Y. V. (1985). Istiriya razvitiya buhgatlerskogo ucheta [The history of the development of accounting]. M.: Finance and statistics.367 p. [in Russian].
4. Pushkar, M. S. (2000) Natsionalni standarti buhgalterskoho obliku Ukrainy [National accounting standards of Ukraine]. Ternopil: Lileya. 100 p. [in Ukainian].
5. Sokolov, Y. V. (2000). Osnovnie teorii buhgalterskogo ucheta [Fundamentals of accounting theory]. M.: Finance and statistics. 495 p. [in Russian].
6. Paly, V. F. (2007). Teoriya buhgalterskogo ucheta: sovremennie problemi [Accounting theory: modern problems]. M.: Buhgalterskiy uchet. 59 p. [in Russian].
7. Medvedev, M. Y. (2012). Ecuantologiya: kompyuterniy uchet vmesto buhgalterskogo [Accountology: computer accounting instead of accounting]. M. : DMK-Press. 199 p. [in Russian].

8. Pushkar, M. S., Chumachenko, M. G. (2011). *Idealna Sistema obliku: koncepciya, architektura, informaciya: monografiya*. [The ideal accounting system: concept, architecture, information]. Ternopil: Kart- Blansh. 336 p. [in Ukrainian].
9. Napadovska, L.V. (2000), *Upravlinskyi oblik* [Management accounting]. Dnipropetrovsk, Ukraine, 450 p. [in Ukrainian].
10. Zhuk, V. M. (2009). *Koncepciya rozvytku buhgalterskoho obliku v agrarnomu sektori ekonomiky* [The concept of accounting development in the agricultural sector of the economy]. K. : NNCIAE. 648 p. [in Ukrainian].
11. Malyuga, N. M. (2005). *Buhgalterskiy oblik v Urkaini: teoriya, metodologiya, perspektivy rozvytku* [Accounting in Ukraine: theory, methodology, prospects]. Zhytomyr: ZhDTU. 548 p. [in Ukrainian].
12. Golov, S. F. (2007). [Accounting in Ukraine: analysis of the state and prospects of development]. K. : Center for Educational Literature. 522 p. [in Ukrainian].
13. Zadorozhny, Z.-M. V. (2006). *Vnutrishnyohospodarskyi oblik u budivnytstvi* [Internal accounting in construction]. Ternopil: Economichna Dumka. 336 p. [in Ukrainian].
14. Semanyuk, V. Z. (2018). *Informatsiyna teoriya obliku v postindustrialnomu suspilstvi* [Information theory of accounting in post-industrial society]. Ternopil: TNEU, 2018. 392 p. [in Ukrainian].
15. Brukhansky, R. F. (2014). *Oblik ta analiz u sistemi stratehichnogo menegmentu agrarnoho pidpriemstva* [Accounting and analysis in the system of strategic management of agrarian entrepreneurship]. Ternopil: TNEU. 384 p. [in Ukrainian].
16. Kutsyk, P. O. (2017). *Koncepciya unifikovanoi sistemi obliku i zvatnosti v korporativnomu upravlinni* [The concept of a unified system of accounting and reporting in corporate governance]. Lviv: LTEU. 408 p. [in Ukrainian].
17. Legenchuk, S. F. (2010). *Teoriya ta metodologiya buhgalterskoho obliku v umovah postindustrialnoyi ekonomiki* [Theory and methodology of accounting in the post-industrial economy]. Zhytomyr: ZhSTU. 652 p. [in Ukrainian].
18. Bourdieu, P. (2007). *Socialnoe prostranstvo: polya praktiki* [Social space: fields of practice]. Part 1. St. Petersburg: Aleteya. 507 p. [in Russian].
19. Emerson, H. (1912). [The Twelve Principles of Efficiency]. New York, The Engineering Magazine [in English].
20. Edwinsson, L. (2005). *Korporativnaya dolgota. Navigaciya v ekonomike osnovannoy na znaniyah* [Corporate longitude. Navigation in a knowledge-based economy]. M. : INFRA-M. 248 p. [in Russian].
21. Pushkar, M. S., Pushkar M. R. (2021). *Informatsiyni resursy dlya biznesu: formuvannya ta vykorustannya* [Information resources for business: formation and usage] Ternopil: Kart Blansh. 206 p. [in Ukrainian].
22. Drucker, P. (2002). [Managing the Next Society] New York: Truman Talley Books/St. Martin's Press [in English].

Статтю отримано 29 грудня 2021 р.

Article received December 29, 2021